

ЩОДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ КАТЕГОРІЙ «ІНТЕРЕС» ТА «НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС» ЯК ОБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: інтерес, національний інтерес, забезпечення безпеки, національні цінності.

Глобалізаційні процеси кінця ХХ–початку ХХІ століть привернули увагу до необхідності побудови нових систем безпеки, максимально наближеної до власних інтересів. При цьому цивілізаційна, соціально-економічна, геополітична та історична специфіка держав визначає ті новації, що вносяться до становлення загальносвітових уявлень про безпеку. Розробка відносно стабільної, несуперечливої та самоузгодженої системи інтересів безпеки, пріоритетів і цілей стає визначальним завданням політичної еліти в процесі державотворення.

При цьому збереження та зміцнення державного суверенітету не означає самоізоляції країни від міжнародного співтовариства, а навпаки створює сприятливі передумови для динамічного розвитку її відносин зі світом згідно із загальновизнаними нормами міжнародного права та власним розумінням своїх національних інтересів на засадах взаємовигідного співробітництва та безпеки. В сучасному світі безпека неподільна, жодна держава не може забезпечити захист власних інтересів безпеки, спираючись виключно на власні ресурси. На сьогодні науково обґрунтованою та практично підтвердженою є теза про те, що забезпечення внутрішньої безпеки держави може бути здійснене лише на підставі розуміння взаємних інтересів окремих держав та світового співтовариства в цілому [1, с. 5], підтримання міжнародного миру і безпеки — через забезпечення внутрішньої безпеки окремої держави шляхом втручання світової спільноти у процес розв'язання інтрадержавних конфліктів [2, с. 7]. Це виступає однією з умов побудови стійких міждержавних систем безпеки та вагомим аргументом на користь створення моделі безпеки на основі співпраці.

Аналізуючи процеси, що відбуваються нині в світі, можна дійти висновку про стагнацію колишніх моделей розуміння категорій «безпека», «інтерес безпеки». Тому зміна методологічних настанов щодо її розуміння певним чином має кореспондувати змінні уявлень про мету, завдання, принципи побудови та методи забезпечення національної, регіональної чи міжнародної безпеки.

О.А. Делінський зазначає, що «об'єктом забезпечення безпеки є інтереси безпеки» [3, с. 9]. Погоджуючись з думкою дослідника, необхідно зазначити, що незалежно від рівня безпеки — національної, регіональної, міжнародної — завжди об'єктом її забезпечення виступають інтереси того чи іншого суб'єкта і на сьогодні часто інтереси одного суб'єкта підміняються інтересами іншого. Так, національний інтерес в умовах глобалізації інколи підміняється гуманітарними інтересами або інтересами «міжнародного співтовариства». Проте сподівання на реалізацію такого інтересу в умовах глобалізації є марними, оскільки не існує жодної національної держави, яка б була здатною принести у жертву свої інтереси заради інтересів інших держав, якщо при цьому вона не переслідує інших стратегічних цілей.

Останнім часом дослідженнями категорії «інтерес», «національний інтерес» здебільшого займалися філософи, політологи, соціологи, правознавці. Зокрема, дослідження проводилися такими вченими як Д. Александров, В. Бакуменко,

О. Бандурка, В. Бординюк, Т. Бутченко, Л. Губерський, О. Дзьобань, В. Дубінін, А. Здравомислов, О. Коляса, І. Мартинюк, М. Самбор, К. Шабатько та інші. В контексті даної статті особливий інтерес представляють праці О. Делінського [3], В. Конишева та А. Сергуніна [4], Г. Киссинджера [5], Дж. Ная [6], В. Котляра [7], С. Райса та А. Луміса [8], А. Розанова [9], В. Согрин [10], М. Пендюри [1]. Крім того, категорія «національний інтерес» вже була предметом дослідження і авторки даної статті [11].

Метою статті, яка розкриває логіку вказаного розуміння проблеми, є ідентифікація категорій «інтерес» та «національний інтерес» як об'єктів забезпечення безпеки.

Незалежно від методологічного підходу до розуміння понять «безпека», «система національної безпеки», завжди категорія «інтерес» виступає ключовою. Так, наприклад, елітиський підхід розглядає національну безпеку як інструмент досягнення саме особистих інтересів правлячою верхівкою. Політична еліта, знаходячись на вершині ієрархії системи, має спрямовувати розвиток системи національної безпеки у заданому об'єктивними і суб'єктивними законами руслі. Хоча необхідно зазначити, що при цьому може виникнути ризик поглиблення кризи влади, коли правляча еліта не є достатньо підготовленою для розробки та реалізації рішень щодо забезпечення національної безпеки, які не відповідають сучасним потребам держави. Хоча визнаючи загальним напрямом напрям забезпечення національних інтересів, не виключена можливість і маніпулювання самою категорією «національний інтерес». З позиції біхевіорального підходу національна безпека виступає не просто як стан захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а як пройняте суб'єктивними переживаннями прагнення до задоволення потреби окремої особи у безпеці.

Система гарантій національної безпеки багато в чому залежить як від ситуації в середині держави (взаємовідносин між різними соціальними стратами, громадянським суспільством і державою), так і від ставлення до держави інших суб'єктів міжнародного права (наявність зовнішніх загроз (зовнішньої агресії) або навпаки — сприятливе ставлення). При наявності, наприклад, сепаратистських настроїв у державі концепція національної безпеки буде спрямована на вирішення внутрішніх проблем, наявність зовнішніх загроз спрямовує зусилля суспільства та держави на оборону, а внутрішні гарантії будуть відігравати другорядну роль.

Таким чином, в даному випадку об'єктом буде формування системи національної безпеки крізь призму взаємодії суб'єктів її забезпечення, а метою — з'ясування питання, яким чином концепція національної безпеки залежить від поведінки різних суб'єктів та інтересів, які ними керують [12, с. 192–193].

Р. Арон у праці «Мир і війна між націями», виходячи з тези про неможливість раціонального визначення національного інтересу, замінив його поняттям мети і зробив спробу виявити деякі постійні величини в зовнішній політиці держави. Це три групи цілей: «безпека, міць, слава»; «простір, люди, душі»; «тіло, серце, дух». Центральне місце серед цих цілей Р. Арон відводив безпеці [13, с. 81–87].

А на думку М. Пендюри [1, с. 9], у правознавстві категорію «безпека» або «правова безпека» взагалі варто тлумачити, як суспільну безпеку, без різниці, чи забезпечує безпека публічний або приватний інтерес. Тим самим акцент робиться на тому, що безпека (як соціально-правове явище) забезпечує захист інтересів усього суспільства, усіх його структурних підрозділів.

Крім того, поряд з поняттям «національні інтереси» в наукових дослідженнях зустрічається і поняття «державні інтереси». Так, в Енциклопедичному словнику з

державного управління [14, с. 290] державні інтереси визначаються як концептуально виражені та чітко сформульовані щодо сукупних потреб держави, пов'язані з проблемами її безпеки й умовами подальшого розвитку.

К.В. Шабатько [15, с. 108] розглядає державний інтерес як різновид соціальних інтересів, що становить собою єдність об'єктивного і суб'єктивного, базується на потребах держави і суспільства, що об'єктивовані з прийняттям абсолютних цінностей у відносинах владного характеру, є рушійною силою поступального розвитку держави та діяльності людей в межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, та під кутом зору панівних економічних відносин.

Відповідно вважаємо доречним визначати зазначені категорії в межах дихотомії: національний інтерес — державний інтерес, державний інтерес — суспільний інтерес, оскільки часто державні інтереси протиставлять національним та суспільним (інтересам громадянського суспільства).

На думку К.С. Гаджиєва, така постановка питання не досить коректна, оскільки мова ведеться про національну державу як актора міжнародних відносин. Тому поняття національного та державного інтересу повинні розглядатися як пов'язані та взаємодоповнюючі [16, с. 261].

Як зазначав М. Ільїн, «національний інтерес є інтерес нації як двоєдності суверенної територіальної держави та громадянського суспільства». Що стосується державного інтересу, то він «не тільки пов'язаний з поняттям національного інтересу, але в значній мірі визначає його смислову структуру» [17, с. 235–236].

В наявній науковій літературі наводяться наступні визначення поняття «національний інтерес»:

національний інтерес — система цінностей, що являють собою феномен суспільної свідомості, який ґрунтується на почутті належності до певного народу та відрізняється від системи індивідуальних цінностей (В.О. Шевченко, М.М. Іващенко);

національні інтереси — це усвідомлені суспільством та виражені в Декларації про державний суверенітет, Конституції України, Законі України «Про основи національної безпеки України» чи інших нормативно-правових актах у вигляді програми цільових настанов життєво важливі потреби існування та розвитку природи людини, соціальної групи, суспільства, держави (Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.П. Біроус);

національні інтереси — це визначальні потреби суспільства (держави), які є похідними його (її) базових цінностей і виявляються у загальноприйнятному ідеальному або нормативному комплексі цілей (О.М. Гончаренко, Е.Н. Лисицин, В.Б. Вагапов). У свою чергу О. Дзьобань розширює коло суб'єктів таких потреб і визначає національні інтереси як об'єктивно існуючі, усвідомлені потреби і устремління особистості, суспільства і держави в забезпеченні безпеки у всіх сферах їх життєдіяльності, внутрішньої стабільності в суспільстві суверенітету й територіальної цілісності, міцного положення країни в окремих регіонах і у світі в цілому, досягненні її стійкого функціонування й розвитку [18, с. 136].

Таким чином, необхідно зробити наступні висновки. По-перше, необхідно погодитися з М.М. Пендюрою, що категорія «інтерес» не існує сама по собі і є частиною тріади: цінності, інтереси і цілі. Отже, стосовно особи — цінності, інтереси і цілі особи; стосовно держави — це національні інтереси, національні цінності, національні цілі; стосовно світового співтовариства — цінності, інтереси і цілі світового співтовариства. По-друге, пропонуємо національні інтереси визначати як інтегральний вираз інтересів більшості членів суспільства, держави, що є похідними від

загально визнаних базових цінностей і реалізуються через національно-правову систему відповідної держави законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. По-третє, суть національних інтересів пропонуємо визначити як необхідність у забезпеченні необмеженого в часі безпечного існування держави в якості самостійного суб'єкта, постійного зростання усіх складових могутності країни — політичної, економічної, військової, наукової тощо, а також стійкого розвитку особи, суспільства. При цьому в якості незмінного постійного змісту національного інтересу необхідно виділити задачу забезпечення безпеки держави, основним обов'язком якої, в свою чергу, є забезпечення безпеки і розвитку особи і суспільства.

---

1. Пендюра М.М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. — К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. — 18 с.

2. Теличкін О.О. Правоохоронна діяльність у сфері забезпечення міжнародного миру і безпеки: організаційно-правові засади: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 — теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. — Х.: Нац. універ. внутр. справ, 2004. — 36 с.

3. Делінський О.А. Європейська система безпеки: міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 — міжнародне право. — Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2003. — 21 с.

4. Коньшев В. Стратегия национальной безопасности Барака Обамы: старое вино в новых мехах? / В. Коньшев, А. Сергунин // США-Канада: экономика, политика, культура. — 2011. — № 1. — С. 23–36.

5. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? — М.: Ладомир, 2002. — 352 с.

6. Nye J. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. — New York: Basic Books, 2003. — 336 p.

7. Котляр В. Концепция «ответственности за защиту» как проект кодекса проведения гуманитарных интервенций // Международное публичное и частное право. — 2005. — № 3(24). — С. 44–48; № 4(25). — С. 53–55.

8. Rice S.E. The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect / S.E. Rice, A.J. Loomis // Beyond Preemption: Force and Legitimacy in a Changing World / ed. by I.H. Daalder. — Washington, D. C.: Brookings Institution Press, 2007. — P. 59–95.

9. Розанов А. НАТО и проблема «гуманитарных интервенций» // Беларусь в мире. — 2000. — № 3–4. — С. 17–21.

10. Согрин В.В. Политическая история США. XVII–XX вв. — М.: Весь мир, 2001. — 400 с.

11. Турченко О.Г. Щодо поняття категорії «національні інтереси» // Карпатський правничий часопис. — 2013. — № 1. — С. 99–102.; Турченко О.Г. Щодо суті категорії «національні інтереси» // Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 березня 2013 р., м. Донецьк) / Ред. кол.: Турченко О.Г. та інші. — Донецьк, 2013. — С. 210–214.

12. *Турченко О.Г.* Методологічна поліваріантність дослідження феномену національної безпеки // Актуальні питання публічного та приватного права. — 2013. — № 1(01). — С. 190–194.
13. *Aron R.* Paix et guerre entre les nationas. — P., 1962. — P. 81–87.
14. *Енциклопедичний словник з державного управління* / [уклад. Ю.П. Сурмін та ін.]. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.
15. *Шабатько К.В.* Поняття, сутність та значення інтересу як державноуправлінської категорії // Право і безпека. — 2012. — № 4(46). — С. 104–109.
16. *Гаджиев К.С.* Геополитика. — М.: Международные отношения, 1997. — С. 261.
17. *Ильин М.В.* Слова и смыслы. Опыт описания ключевых политических понятий. — М.: Российская политическая энциклопедия, 1997. — С. 235–236.
18. *Дзьобань О.* Національні інтереси як основа національної безпеки: світоглядно-методологічні аспекти // Вісник Академії правових наук України. — 2010. — № 3(62). — С. 124–136.